

З ІСТОРІЇ «ПРОСВІТИ».

Сторінками «Костопільських вістей»

150 річниця
заснування
«Просвіти»

У 1917 р. виникла Рівненська повітова «Просвіта». Її засновником був адвокат Федір Сумневич. Однак нормальній роботі Товариства перешкоджали військові дії на території Рівненщини в 1918-1920 рр. Відновила вона свою діяльність за часів Польщі. В багатьох селах і містечках створювалися її філії.

Члени «Просвіти», незважаючи на поліцейські переслідування, арешти, намагалися виховувати молоде покоління в патріотичному дусі, пробуджувати в людей дух непокори.

Костопільська «Просвіта» була заснована в 1927 р. Перші зібрання активістів відбувалися в хаті бондаря Феодосія Олексієнка по вул. Ю. Пилсудського (нині Грушевського). Хоч сім'ю мав велику (три дочки і два сини), але дружну, співучу. Святковими вечорами члени родини збиралися та співали. Варка, старша дочка, знала багато українських пісень і навча-

Грудень 1868 р. увійшов в історію українського народу як початок заснування «Просвіти» — громадської організації, мета якої — пробуджувати національну свідомість. Це сталося у Львові, в Галичині, яка тоді входила до складу Австро-Угорської імперії. Під впливом революційних подій 1905 року просвітні товариства почали виникати і в Східній Україні, що перебувала під тяжким гнітом Російської держави. Так, біля витоків «Просвіти» стояли видатні українські письменники: Леся Українка (Київ), Михайло Коцюбинський (Чернігів), Панас Мирний (Полтава) та багато інших діячів культури

Але ніколи не забувала рідної мови, українських звичаїв, народних пісень, які передавала у спадок її мати.

Наприкінці 30-х рр. активістів-просвітян переслідували польські власті, адже «Просвіта» формально вважалася ліквідованою в 1930 р. Був арештований і відправлений у концтабір Береза Карту-

національних танців».

За спогадами старожилів, повітове товариство «Просвіта» було створене за ініціативою і при активній участі священника Романа Данилевича і педагога Серафима Бичківського.

Отець Данилевич - родом із міста Броди, що на Львівщині. Напередодні II сві-

діяли вже в 40-а селах Костопільського повіту. Крім о.Р. Данилевича і С. Бичківського, до складу правління «Просвіти» входив Юрій Лашук, котрий керував просвітнянським хором у Костополі. Щоб розширити репертуар, він надрукував книжечку «Патріотична пісня». Її розіслали в читальні всіх осередків повіту.

Серафим Бичківський не раз розповідав на сторінках «Костопільських вістей» про героїзм молодих борців за українську державність, які полягли на полі бою під незабутніми Крутами і Базаром (див. газету від 16 листопада 1941 року).

У багатьох числах часопису ішла мова про добродійну діяльність осередків «Просвіти». Візьмемо, наприклад, «Костопільські вісті» за 1 лютого 1942 року. Ми довідуємося про те, що драмгуртківці з с. Тростянця поставили «під час свят п'єсу «Україна в крові», а хор ходив з колядою, зібрано 1900 крб. 50 - на Зимову до-

Просвітяни Костополя. 1928 р.

Посередині фото — Лаврентій Серветник (у першому ряду)

Родина Ф. Олексієнка

співати братів і молодших сестричок, ристуватися музичними інструментами (в сім'ї їх було багато).

Феодосій Якович віддав найбільшу мнату під просвітянську читальню. Він став першим керівником хору. Згодом фельдшер Лаврентій Серветник вишив узяти цей хор під свою опіку. Навчав співати по нотах, вимагав од хористів високої майстерності. Цей аматорський хор брав активну участь у підготовці проведених Шевченківських свят. На парасю роковини свій виступ хористи чинали часто однією з улюблених своїх сень - «Розрита могила».

Колектив «Просвіти» складався із 40-а осіб. Це - Степан Олексійчук, Микола Замбицький, Микола Трофимчук, Ганна Юфимчук, Текля Хорунжук, Галина Серветник, Федір Трохимчук, Євгенія Олексієнківа, Євдокія Звіздецька, а з родичів Олексієнків - Варвара, Марія, Зінаїда, Іван та Іван. Із батьком шістьох осіб із цієї сім'ї.

Лаврентій Серветник (він стане попом до польського сейму) виконував не тільки режисерські функції. Просвітяни під його керівництвом поставили низку опер - «Циганка Аза», «Пошилися у дурні», «Мари» та ін. Головні ролі виконувала Зінаїда Олексієнківа (в заміжжі - Парашик). Вона була енергійною, надто емоційною, могла і не хотіла залишатися осторонь будь-якого просвітянського заходу. Безжонна любов до української пісні, до хужнього слова пробуджувала в ній талант співачки і актриси. Це вона виводила високе сопрано в піснях на слова Великого Тараса - «Розрита могила», «Тополя». Вона виконувала арію з опери «Запожець за Дунаєм» Семена Гулака-Артемовського. А після вистави «Циганка Аза» біла мало не на руках її носила.

Як і багатьох просвітян, Зінаїду чекала легка доля - арешт і заслання в далекий Красноярському краї з 8-річною дочкою Нонною (молодшого сина рідні схоли і так змогли врятувати від жорстокого поневірянь). Маленка Нонна виростала чужині, серед чужих людей і звичайно стала заслуженим учителем. По д 30 років навчала дітей на Чукотці.

зья Омелян Трофимчук. У в'язниці Польщі відбували покарання Прокін Андрусюк, Родіон Довжаниця, Марія Олексієнко. А з приходом радянської влади «Просвіта» перестала існувати. В тюрму запроторили Марію Грипич, священника Кичановського, Параску Трофимчук, Івана Грипича і Марію Олексієнку.

Окупанти різних режимів не могли терпіти просвітянської діяльності свідомих українців, котрі несли в народ слово правди.

Політико-патріотична діяльність просвітян не подобалася польській шляхті, і окупаційна адміністрація взяла українських активістів під свій приціл. Вона все робила для того, щоб перешкодити вихованню в українській молоді національних почуттів і настроїв. Переслідування і заборони проводити різні патріотичні заходи серед населення стали постійним явищем. Не один просвітянин-активіст зазнавав з боку місцевої влади жорстоких репресій. Не одного було ув'язнено або кинуто до такого страхітливого концетраційного табору фашистського типу, як Береза Каргузька. Однак «Просвіта» робила свою справу, де можна легально, а де ні - підпільно.

У вересні 1939 року на західноукраїнські землі прийшла радянська влада і діяльність культурно-освітнього товариства відразу заборонила. Багатьом просвітянам довелось «скуштувати» суворох сибірських морозів або залишити свої кості у вічній мерзлоті за далеким Полярним колом.

...Діяльність цієї громадської організації відновилася наприкінці 1941 року. Про це ми дізнаємось із щотижневика «Костопільські вісті». Так, у ч. 18 за 16 листопада читаємо оголошення: «Подається до відома громадян Костопільської округи, що при окружнім товаристві «Просвіта» в Костополі засновується мішаний та чоловічий хор...» У цьому ж числі газети ми знайомимось з таким повідомленням: «При окружнім товаристві «Просвіта» в м. Костополі відбудуться курси: одностячні - диригентів хору, трьохмісячні - драматичних справ, гри на акордеоні і бандурі, а рівно ж навчання українських

тової війни, в 1939 році, він закінчив духовну семінарію в Луцьку. Деякий час перебував на посаді священника в Малих Селищах. З серпня 1941 р. Роман Данилевич очолив відділ народної освіти при Костопільській повітовій управі, а починаючи з січня 1942 року, став редагувати «Костопільські вісті». Місцеві жителі його знали як людину освічену і великого патріота. Теплим словом згадує про нього костопільчаник Надія Демчук, котра працювала тоді секретаркою-машиністкою в редакції газети. На сторінках цього часопису часто виступав сам редактор - Роман Данилевич. Так, наприклад, у ч. 2 від 13 січня 1942 року в статті «Рідна мова - найдорожчий скарб народу» автор підкреслював, що «українська мова повинна гриміти з церковних амвон. Мова — це дар Святого Духа, калічити або не вживати рідної мови — це гріх проти Святого Духа...»

— Хто цурається рідної мови, — *наголює просвітянин*, — той у саме серце раниє свій нарід!»

І хоч стоїть підпис під публікацією «о.Р.Д.-ич», але його легко розшифрувати - отець Роман Данилевич. Велику культурно-освітню роботу проводив у Костополі і випускник Українського університету у Празі учитель Серафим Бичківський. При німцях він деякий час був директором місцевої гімназії та головою міської управи.

Актуальні питання піднімав на сторінках «Костопільських вістей» цей патріот. У той час, коли йшла війна і важко було налагодити систематичне навчання у школах, він великі надії покладав на служителів церкви.

Перечитуючи розділ «Хроніка», ми пересвідчилися, що протягом 1942 року просвітяни працювали досить активно. Під гаслом розвитку національної ідеї вони проводили значну пропагандистську роботу серед населення: організовували Шевченківські вечори, читали реферати, присвячені пам'яті героїв Крут і Базару, збирали гроші чи продукти, які йшли на допомогу бідним і полоненим, а також на Червоний Хрест.

На початку 1942 року філії «Просвіти»

помогу, а 400 - на Червоний Хрест. Крім цього, гідний наслідування приклад дали громадяни с. Деражного. Нам донесли, що на весіллі у гр. Короля Олександра гості зібрали 172 крб. на допомогу полоненим українцям, які служили в совітській армії. На весіллі у гр. Крушинського Левка зібрано на ту ж ціль 286 крб. Гроші ці вислано Комітету Допомоги полоненим у Рівному».

Інший активіст костопільської «Просвіти» - Іван Король - у статті «Служба Божа в рідній мові» писав: «Хай же в кожному селі, в кожній церкві парафіяни почують рідну мову, щоб під впливом зрозумілого Святого Письма, патріотичної проповіді священника виростало наше молоде покоління...» (часопис за 18 січня 1942 року).

І хочеться вірити, що голос таких просвітян, як Р. Данилевич, С. Бичківський, І. Король, було почуто, бо вже в газеті «Костопільські вісті» за 15 березня 1942 року читаємо: «В неділю, 1-го березня ц. р., в нашій Православній Церкві в Костополі вперше по довгій перерві була відправлена служба Божа українською мовою».

Як освічена і розумна людина Р. Данилевич боляче переживав той факт, що нашому народові часто бракувало єдності. Тому-то в передовиці «Просвітянський рух є важним чинником розбудження національної свідомості українців» заявляв: «Під прапором «Просвіти» мусить наступити національна згода, релігійне з'єднання, мусить згинувти все те, що нас ослаблює. Всяку працю виконуймо вже сьогодні, а не ждїм і не відкладаймо на завтра, бо час дорогий...» («Костопільські вісті» за 12 квітня 1942 року).

Минуло багато років від тих подій, про які йшла мова на сторінках названого часопису. Переважна більшість активістів просвітянського руху не дожила наших днів: Р. Данилевич, С. Бичківський, І. Король, В. Юшук, Н. Лашук та багато інших загинули від фашистської кулі в березні 1943 року. Але їхня справа не пропала. Вони своєю невтомною діяльністю заслужили на добру згадку, бо серед людей сіяли світло правди.

Підготував **Анатолій КАПІТЮК**